

פרק רביעי

מוסדות המדינה

בנק ישראל

פעולות ביקורת

נערכה ביקורת על המאזן ליום 31.12.1975 ועל חשבון רווח והפסד לשנת 1975. נבדקו פעולות מכר חוזר של ניירות ערך.

במזכירות הכללית נבדקו ההוצאות המינהליות של הבנק.

מכר חוזר של ניירות ערך

עסקת מכר חוזר היא מכירת ניירות ערך במזומן. כשבעת המכירה מוסכם בין המוכר לבין הקונה, שיבצעו עסקה נגדית כעבור פרק זמן, שנקבע ביניהם ובתנאים שגם עליהם הוסכם מראש. בשנים האחרונות ביצעו מוסדות בנקאיים שונים עסקאות מכר חוזר של ניירות ערך. מערכת פעולות כזו משמעותה העסקית היא מתן פקדון לבנק בתשואה למפקיד שנקבעה מראש.

בדיקה, שערך משרד מבקר המדינה במחצית השנייה של 1975 בכמה חברות ממשלתיות גדולות, העלתה, שנעשו על ידן עסקאות מכר חוזר בהיקף רחב עם בנקים שונים. גם נמצאה עיסקה מסוג זה, שנעשתה על ידי אחת העיריות. הביקורת העלתה, שהיו מקרים שחלק מתנאי העסקאות, בין הלקוח לבין הבנק נקבעו בעל פה, ושהתיעוד שבידי הגופים המבוקרים לא תמיד שיקף בצורה מלאה ונכונה את פרטי העסקאות.

באוקטובר 1975 פנה משרד מבקר המדינה אל המפקח על הבנקים ואל נציב מס הכנסה והפנה תשומת לבם להיבטים, שיש לנושא מכר חוזר של ניירות ערך מבחינת הוראות הניילות של בנק ישראל, מבחינת הוראות מס הכנסה ומבחינת תקינות התיעוד ושלמותו בנוגע לעסקאות אלו.

ב-28.12.1975 הוציא בנק ישראל חוזר למוסדות הבנקאיים בנושא מכר חוזר של ניירות ערך. בחוזר נאמר, בין היתר, שהוא בא להבהיר סוגיה, אשר, כפי שעולה מהתנהגותם של מוסדות בנקאיים, לא הייתה נהירה להם. לפיכך אין המפקח רואה מקום להחיל למפרע נזילות על מכירת ניירות ערך במכר חוזר, אך יש לראות בה פקדון, החייב בנזילות, אם היא נערכה או חודשה לאחר 31.12.1975. עסקאות שבוצעו לפני מועד זה לא יחולו עליהן הוראות אלו עד לפקיעתן או עד 31.12.1976, לפי המוקדם שבין שני המועדים. המוסדות הבנקאיים נדרשו להמציא לבנק ישראל דו"ח חד-פעמי על יתרות של "עסקאות מכר חוזר פקדון" — לפי היקף כל עסקה ולפי חודשי פקיעתן.

דינים וחשבונות כספיים

המאזן ליום 31.12.1975

סיכום המאזן

סכום המאזן ליום 31.12.1975 מגיע לסך 24,407 מליון ל"י * לעומת 20,551 מליון ל"י ביום 31.12.1974. העלייה בסכום המאזן בסך של 3,856 מליון ל"י מהווה גידול של 18.8% לעומת המאזן הקודם.

* המספרים שבפרק זה מעוגלים בדרך כלל למליון והאחוזים לעשירית האחוז.

סוף השנה	טכום המאזן (במליוני ל"י)	הגידול לעומת השנה הקודמת ב-%	מדד (הבסיס: 1971 = 100)
1971	9,415	46.7	100.0
1972	12,071	28.2	128.2
1973	15,448	28.0	164.0
1974	20,551	33.0	218.3
1975	24,407	18.8	259.2

התפתחויות עיקריות בשנת 1975

ההתפתחויות החשובות ביותר שהשפיעו בשנה הנסקרת על המאזן היו חמשת השינויים בשער החליפין של הלירה הישראלית, שבוצעו ביוני, באוגוסט, בתחילת ספטמבר ובסופו ובנובמבר, שכתוצאה מהם שונה שער הלירה מ-6 ל"י לדולר ל-7.10 ל"י לדולר. עקב שינויים אלה נעשה שיערוך של נכסי הבנק במטבע חוץ שהסתכם ב-2,180 מליון ל"י.

נמשכה הירידה בעודף הנכסים במטבע חוץ על ההתחייבויות במטבע חוץ. בעודף זה — למעט זכויות והתחייבויות של גורמים בתוך המדינה — שהגיע בסוף שנת 1975 ל-990 מליון דולר, חלה ירידה נטו של 81 מליון דולר לעומת ירידה נטו של כ-700 מליון דולר בשנה הקודמת. במשך שנת המאזן חלה עלייה בשער הדולר ביחס למטבעות שונים שגרמה להקטנת ערכם של הנכסים וההתחייבויות שבידי הבנק הנקובים במטבעות אלה.

בפקדונות של מוסדות בנקאיים במטבע חוץ — למעט פקדונות של תושבי חוץ — והפקדונות הנקובים במטבע חוץ של מוסדות אלה חלה עלייה של 2,760 מליון ל"י (4,063 מליון ל"י). גידול זה נבע בחלקו משיערוך הפקדונות עקב שינוי שער הלירה.

פקדונות הממשלה במטבע החוץ ירדו ב-16 מליון ל"י (879 מליון ל"י). באשראי לציבור במטבע חוץ ובמטבע ישראלי חלה עלייה של 1,792 מליון ל"י (1,949 מליון ל"י), מזה הייתה עלייה של 1,136 מליון ל"י. באשראי במטבע חוץ; עלייה זו נבעה במידה שווה הן מהגדלת נפח האשראי והן משינוי שער הלירה ושערי מטבעות אחרים. האשראי במטבע ישראלי עלה ב-656 מליון ל"י בגלל הרחבת האשראי המכוון הניתן על ידי בנק ישראל יחד עם הבנקים.

חוב הממשלה נטו גדל ב-1,102 מליון ל"י (3,174 מליון ל"י), כאשר הגידול נובע מגדילה נטו של מקדמות הארעיות בסך 1,252 מליון ל"י וירידה ביתרת החוב ארוך המועד בסך 132 מליון ל"י. בדצמבר 1975 שונתה שיטת הזקיפה של הפרשי ההצמדה על החוב ארוך המועד של הממשלה הצמוד לדולר שהגיע בתאריך המאזן ל-3,817 מליון ל"י. לא חויב חשבון חוב זה בהפרשי ההצמדה ואף לא הועבר לממשלה בסוף השנה הרווח הנובע מהפרשים אלה ושהגיע לכ-700 מליון ל"י. לגבי אותו חלק מהחוב ארוך המועד הצמוד לדולר שנפרע במשך השנה, נערך חישוב ההצמדה בפועל ביום הפרעון.

בשטרי כסף ומעות במחזור חלה עלייה של 853 מליון ל"י (507 מליון ל"י) ושיעור הגיבול במשך השנה הגיע ל-25.7% (18%); יתרת סעיף זה הגיע ל-4,172 מליון ל"י (3,319 מליון ל"י).

* המספרים בסוגריים מתייחסים לנתונים שבמאזן ליום 31.12.1974.

בפקדונות של מוסדות בנקאיים במטבע ישראלי חלה ירידה נטו של 461 מליון ל"י (45 מליון ל"י), המהווה בטוי לשינוי בסוג הנכסים המוחזקים על ידי הציבור.

הרווח נטו בסוף השנה הגיע ל-959 מליון ל"י (517 מליון ל"י), כולל רווח נטו משנויי שער הלירה והפרשי שיערים של מטבעות שונים בסך 197 מליון ל"י.

חשבונות הממשלה

להלן ריכוז חובות הממשלה וזכויותיה בבנק, שערך משרד מבקר המדינה על פי נתוני בנק ישראל (במליוני ל"י):

31.12.1974	31.12.1975	
5,129	4,997	חוב ארוך מועד
1,348	2,600	מקדמות ארעיות
6,477	7,597	ס"ה חובות הממשלה
		בניכוי זכויות הממשלה: הפקדות יבואנים
243	278	
		פקדונות מטבע חוץ של הממשלה והמוסדות הלאומיים
299	317	
6,178	7,280	חוב הממשלה נטו

(1) כאמור לעיל לא נזקפו בשנת 1975 לחרכת חוב זה כ-700 מליון ל"י הפרשי הצמדה על החוב הצמוד לדולר ושומן פרעונו טרם הגיע.

לפי הריכוז היה חוב הממשלה נטו לבנק בסוף שנת 1975 גדול ב-1,102 מליון ל"י מהחוב בסוף השנה הקודמת.

חוב ארוך מועד — 4,997 מליון ל"י

בעמוד הבא פרטים על יתרת המקדמות, שנתן הבנק לממשלה בשנים 1967—1973 (במליוני ל"י); בריכוז זה של הפרטים לא נכללה מקדמה, בסך 220 מליון ל"י משנת 1967, אשר נפרעה כולה עד לסוף שנת 1970.

מקדמות ארעיות לממשלה — 2,600 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה נטו של 1,252 מליון ל"י לעומת השנה הקודמת. על פי סעיף 45 לחוק בנק ישראל נותן הבנק לממשלה מקדמות ארעיות למימון הוצאותיה, ועליה להחזירן לא יאוחר מתום אותה שנת כספים — כלומר עד 31 במאָרס של כל שנה. במאָרס 1975 התזירה הממשלה את המקדמות הארעיות, שקיבלה בשנת 1974, ועד לסוף חודש מאָרס התהוותה יתרת זכות בסך 137 מליון ל"י. בחודש אפריל 1975 החלה הממשלה להיוקק למקדמות מהבנק, שיתרתן גדלה והלכה עד לסך של 3,872 מליון ל"י, בנובמבר; לקראת סוף השנה קטנו המקדמות, בעיקר עקב זיכוי חשבון הממשלה ברווחי בנק ישראל, בסך של 959 מליון ל"י.

שטרי אוצר — 214 מליון ל"י

העלייה בסך 18 מליון ל"י בסעיף זה משקפת את הירידה, שחלה בהחזקת שטרי אוצר על ידי הבנקים — זאת כתוצאה מירידה ברכישת מלווה קצר מועד על ידי הבנקים (הם רשאים לרכוש שטרי אוצר ביחס של 1:4 לעומת מלווה קצר מועד שהפיצו).

פרטים על יתרת המקדמות שנתן הבנק לממשלה בשנים 1967-1973 (במליוני ל"י)

יתרה ליום 31.12.1975	הכולל שנפרע על חשבון הקרן עד 31.12.1975	הסכום שנפרע ב-1975 בלבד	הפרשי הצמדה שנוספו בעקבות שינוי שער הל"י (1)	שיעור הריבית (%)	הסכום שהוצמד לשער הדולר	הסכום	החוק שלפיו המקדמה ניתנת
56	22	6	36	6.5	42	42	חוק המקדמה, תשכ"ז-1967
43	136	40	49	6.0	130	130	חוק המקדמה, תשכ"ח-1968
111	289	16	—	7.5	—	400	חוק המקדמה, (מס' 1), תשכ"ט-1969
621	38	26	—	7.5	—	659	חוק המקדמה, (מס' 2), תשכ"ט-1969
1,870	44	44	714	5.0	1,000	1,200	חוק המקדמה, תש"ל-1970
1,115	—	—	465	5.0	650	650	חוק המקדמה, תשל"א-1971
929	—	—	279	5.0	650	650	חוק המקדמה, תשל"ב-1972
252	—	—	—	3.5	—	252	חוק המקדמה, תשל"ג-1973
4,997	529	132	1,543		2,472	3,983	סה"כ

(1) כאמור לעיל לא נזקפו בשנת 1975 לחובת חוב זה כ-700 מיליון ל"י הפרשי הצמדה על החוב הצמוד לדולר ושומן פרעונו טרם הגיע.

ניירות ערך אחרים - 479 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 209 מליון ל"י. הגידול נבע ברובו מפעולות של הבנק בשוק הפתוח של ניירות הערך. בחדשים יולי-אוגוסט ובדצמבר רכש הבנק אגרות חוב ממשל-תיות לאחר שחלה ירידה תלולה ברכישות של הציבור, והיצע האגרות גדל. הבנק קנה במשך חודשים אלה אגרות חוב בסכום נטו של כ-240 מליון ל"י. ביום המאזן היו בידי בנק ישראל אגרות מלווה פיתוח בסך 282 מליון ל"י, אגרות מלווה בטחון בסך 88 מליון ל"י, אגרות מלווה קצר מועד בסך 65 מליון ל"י ואגרות מלווה קליטה בסך 44 מליון ל"י.

פקדונות מטבע חוץ של הממשלה ומוסדות לאומיים - 39 מליון ל"י

בסעיף זה חלה ירידה של 16 מליון ל"י (879 מליון ל"י).

חשבונות במטבע חוץ

להלן טבלה המראה את ריכוז החשבונות במטבע חוץ, למעט זכויות והתחייבויות של גורמים בתוך המדינה, בהתאם לנתוני בנק ישראל; בריכוז זה לא נכללו החשבונות המקבילים במטבע חוץ.

31.12.1974 (במליוני \$)	31.12.1975 במליוני \$	31.12.1974 (במליוני ל"י) לפי שער של 6 ל"י ל-\$	31.12.1975 במליוני \$ לפי שער של 7.10 ל"י ל-\$
1,200	1,184	7,198	8,404
39	39	235	278
94	84	565	595
<u>1,333</u>	<u>1,307</u>	<u>7,998</u>	<u>9,277</u>

ונכסים

זהב ונכסים במטבע חוץ (1)
השתתפות בזהב בקרן המטבע
הבינלאומית
נכסים אחרים במטבע חוץ

ס"ה

עלייה בסך 1,279 ל"י
ירידה בסך 26 מליון \$

התחייבויות

פקדונות מטבע חוץ של בנקים
מחוץ לישראל
זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
פקדונות של קרן המטבע
הבינלאומית בגין משיכות
פקדונות חשויים (2)
התחייבויות אחרות

ס"ה

עלייה בסך 677 מליון ל"י
עלייה בסך 55 מליון \$
עודף נכסי הבנק על התחייבויותיו
עלייה בסך 602 מליון ל"י
ירידה בסך 81 מליון \$

—	2	—	14
52	52	310	367
78	118	470	835
129	142	775	1,009
3	3	14	21
<u>262</u>	<u>317</u>	<u>1,569</u>	<u>2,246</u>

(1) כולל זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית.
(2) כלולים במאזן הבנק בסעיף "פקדונות במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים".

השינויים העיקריים שחלו במשך השנה בהרכב הנכסים והתחייבויות במטבע חוץ היו:

בצד הנכסים

זהב ונכסים במטבע חוץ 8,404 מליון ל"י

בסעיף כולל זה חלה עלייה נטו של 1,206 מליון ל"י; העלייה נבעה מהעברות מטבע חוץ של הממשלה, מהפרשי שערות נטו, מקבלת אשראי מקרן הדלק ומקבלת מכסת האשראי השנייה מקרן המטבע הבינלאומית. העלייה הוקטנה על ידי רכישות מוגברות של מטבע חוץ על ידי הציבור, בעיקר במחצית השנייה של השנה.

זהב — 330 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה של 52 מליון ל"י כתוצאה משיערוך עקב שינויי שער הלירה. ערך הזהב חושב לפי \$ 42.22 לאונקיה.

זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית - 17 מליון ל"י
חלה ירידה נטו של כמליון ל"י עקב תשלום ריבית של 3.2 מליון ל"י על זכויות המשיכה, ירידה שקנוזה על ידי עלייה של 2.2 מליון ל"י שנגרמה משערור עקב שינוי שער הלירה.

נכסים במטבע חוץ - 8.057 מליון ל"י
בסעיף זה חלה השנה עלייה בסך 1.155 מליון ל"י (ירידה של 200 מליון ל"י) שנבעה ברובה עקב שינוי שער הלירה בניכוי הפרשי שיערים של מטבעות שונים. הנכסים בסעיף זה הם: מזומנים, יתרה בחשבונות עובר ושב בבנקים זרים, שטרי חליפין סחירים, פקדונות בבנקים זרים לזמן קצוב ואגרות חוב סחירות.

השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית - 278 מליון ל"י
בסעיף זה חלה עלייה של 43 מליון ל"י שנבעה משערור עקב שינוי שער הלירה.

נכסים אחרים במטבע חוץ - 595 מליון ל"י
בסעיף זה חלה עלייה נטו של 31 מליון ל"י שנבעה בעיקר משערור עקב שינוי שער הלירה.

אשראי במטבע חוץ - 3,996 מליון ל"י
בסעיף זה חלה עלייה נטו של 1,136 מליון ל"י כולל שערור עקב שינוי שער הלירה. חל גידול של 602 מליון ל"י בניכיון שטרות בקרן למימון יהלומים, 477 מליון ל"י; בניכיון שטרות בקרן מימון משלוחי יצוא ו-119 מליון ל"י בניכיון שטרות בקרן מימון יבוא לשם יצוא בניכיון שטרות שונים במטבע חוץ חלה ירידה של 462 מליון ל"י.

מינואר 1975 החלו הבנקים המסחריים להשתתף במימון הקרנות על ידי הפקדת 50% מהאשראי במטבע חוץ הניתן בקרן למימון יהלומים ובקרן לייבוא לשם ייצוא. זאת בנוסף על השתתפותם בלירות באשראי הניתן בקרן לייבוא לשם ייצוא. ביוני 1975 הוקטנה ההשתתפות במטבע חוץ ל-20%, ויתרתה הגיעה ביום המאזן ל-404 מליון ל"י.

בצד ההתחייבויות

זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו - 367 מליון ל"י
בסעיף זה חלה עלייה בסך 57 מליון ל"י שנבעה משערור עקב שינוי שער המטבע.

פקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל, ופקדונות נקובים במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל - 14,094 מליון ל"י
בסעיפים אלה חלה עלייה של 2,994 מליון ל"י, מתוכם 1,471 מליון ל"י כתוצאה משערור נטו עקב שינוי שער המטבע ושערי החליפין של המטבעות האירופיים לעומת הדולר במשך שנת 1975, ו-1,523 מליון ל"י נטו כתוצאה מגידול בהחזקת פקדונות מטבע חוץ על ידי הציבור.

פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית בגין משיכות - 835 מליון ל"י
בסעיף זה חלה עלייה של 365 מליון ל"י, שמתוכם 120 מליון ל"י נטו נבעו משערור עקב שינוי שער הלירה ו-245 מליון ל"י, כתוצאה ממשיכת מכסת האשראי השנייה בקרן המטבע הבינלאומית.

חשבונות מטבע חוץ וחשבונות צמודים לשער מטבע חוץ

להלן בטבלה, המראה את כלל הנכסים וההתחייבויות של הבנק במטבע חוץ ואת החשבונות בל"י הצמודים לשער מטבע חוץ. בצד הנכסים נוספו על אלה המובאים בטבלה הקודמת (ראה לעיל), אשראי נטו במטבע חוץ ומקדמות ארוכות מועד לממשלה הצמודות לדולר, ובצד ההתחייבויות נוספו פקדונות של מוסדות בנקאיים בישראל במטבע חוץ (ובכלל זה פקדונות תושבי חוץ, שהובאו בטבלה הקודמת). פקדונות נקובים במטבע חוץ ופקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ.

כלל הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ (במליוני ל"י)

	31.12.1974	31.12.1975	
			נ כ ס י ם
7,198		8,404	זהב ונכסים במטבע חוץ
235		278	השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית
565		595	נכסים אחרים במטבע חוץ
	2,860	3,996	אשראי במטבע חוץ
			בניכוי:
		404	פקדונות מוסדות בנקאיים למימון יצוא במטבע חוץ
2,860		3,592	אשראי במטבע חוץ נטו
			חייבים שונים (תשלומים במטבע חוץ בקשר עם בנק ארץ ישראל—בריטניה) מקדמות ארוכות מועד לממשלה, צמודות לדולר ⁽¹⁾
105		135	
3,903		3,817	
14,865		16,821	ס"ה
			עלייה בסך 1,956 מליון ל"י
			ה ת ח י י ב ו י ו ת
		14	פקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לישראל
310		367	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
470		835	פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית בנין משיכות
4,352		5,539	פקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל
6,749		8,556	פקדונות נקובים במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בישראל
55		39	פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ
27		34	התחייבויות שונות
11,963		15,384	ס"ה
			עלייה בסך 3,422 מליון ל"י
2,902		1,437	עודף נכסי הבנק על התחייבויותיו ירידה בסך 1,465 מליון ל"י

(1) ראה הערה מס' 1 לעיל.

חשבונות במטבע ישראלי

אשראי בלירות ישראליות — 2,393 מליון ל"י

בסעיף זה חלה עלייה נטו של 655 מליון ל"י. עיקר העלייה נבעה מגידול בקרן למימון יצור לייצוא בסך 419 מליון ל"י, מגידול בקרן ליצוא עקיף בסך 53 מליון ל"י, מגידול בקרן להון חוזר לתעשייה בסך 34 מליון ל"י ובנכיונות שונים בסך 84 מליון ל"י. כן הוקמו קרנות חדשות בנייהן, הקרן למימון יצוא פרייהדר — עיבוד שיתרתה היתה 150 מליון ל"י והקרן למימון אשראי למעסיקים על ידי נכיון משנה מיוחד כנגד שעבוד אגרות מלווה מעבידים לשנת תשל"ד בסך 44 מליון ל"י. לעומת זאת חלה ירידה נטו בנכיון משנה מיוחד בסך 43 מליון ל"י, לקרן יצוא כותנה ופרי הדר בסך 31 מליון ל"י, בקרן לנכיון משנה מיוחד כנגד שעבוד אגרות מלווה מעבידים תשל"ג בסך 31 מליון ל"י ובנכיונות שונים בסך 24 מליון ל"י.

פקדונות למימון היצוא של מוסדות בנקאיים — 562 מליון ל"י

פקדונות שהבנקים נדרשו על ידי בנק ישראל להפקיד בקשר לאשראי במטבע חוץ במסגרת הקרן למימון משלוחי היצוא, והקרן ליבוא לשם יצוא, מנוכים מסך האשראי שבקשר אליו הם הופקדו. בסעיף זה חלה עלייה של 210 מליון ל"י בגלל הגדלת נפח האשראי הן בלירות והן במטבע חוץ.

שטרי כסף ומעות במחזור 4,172 מליון ל"י

להלן טבלה המראה את הסכומים של שטרי הכסף והמעות במחזור בסוף כל אחת מחמש השנים האחרונות:

העלייה במשך השנה %	הסכום במחזור (במליוני ל"י)	לסוף שנת
23.7	1,635	1971
24.5	2,036	1972
38.1	2,812	1973
18.0	3,319	1974
25.7	4,172	1975

פקדונות מוסדות בנקאיים — 3,029 מליון ל"י

בסעיף זה חלה ירידה של 461 מליון ל"י לעומת ירידה של 45 מליון ל"י בשנה הקודמת. ירידה זו מבטאת המרת נכסים בלירות שבידי הציבור בנכסים אחרים, תוך יצירת גרעונות נזילות ניכרים לבנקים, שהגיעו בשבוע האחרון של דצמבר לכ-1,400 מליון ל"י לעומת כ-57 מליון ל"י בסוף 1974.

חשבונות אחרים

בצד הנכסים — 225 מליון ל"י

המרכיב העיקרי בסעיף זה מייצג תשלומים ששילם הבנק בקשר לבנק ארץ-ישראל בריטניה; הסכום הכולל של התשלומים גדל מ-167 מליון ל"י בסוף 1974, ל-201 מליון ל"י בסוף 1975; מזה כ-135 מליון ל"י תשלומים שנעשו במטבע חוץ*.

* ראה גם דו"ח שנתי 25 עמ' 875.

בצד ההתחייבויות – 278 מליון ל"י

בסכום זה נכלל סך של 252 מליון ל"י, המופקד על ידי קרן המדע הדו־לאומית ארצות הברית–ישראל.

חשבון רווח והפסד לשנת 1975

לפי חשבון רווח והפסד של הבנק היה בשנת 1975 רווח של 959 מליון ל"י (517 מליון ל"י). הכנסות הבנק הסתכמו ב-1,684 מליון ל"י (1,204 מליון ל"י) לא כולל הכנסה מהפרשי שיערים. הגידול בהכנסות בסך 480 מליון ל"י נבע, מעלייה של 182 מליון ל"י – בריבית מהממשלה עקב הגידול ביתרה הממוצעת של המקדמות הארעיות והעלאת שיעורי הריבית שהממשלה משלמת עליהן, מעלייה של 122 מליון ל"י בריבית מהבנקים (לעומת עלייה של 105 מליון ל"י) וזאת כתוצאה מהגידול ביתרה הממוצעת של השטרות שנוכו; ומעלייה של שיעורי הריבית הממוצעים; כן חלה עלייה של 109 מליון ל"י (299 מליון ל"י) בהכנסות מנכסים במטבע חוץ; וזאת למרות שירדה היתרה השנתית הממוצעת של נכסים אלה וירד שער הריבית הממוצע בעולם על ההשקעות מסוג זה; העלייה נבעה מהפרשים עקב שינויי שער הלירה. כן חלה עלייה ב-68 מליון ל"י בהכנסות שונות. ההכנסה מהפרשי שיערים הגיעה לסך של 197 מליון ל"י נטו לעומת 114 מליון ל"י בשנה הקודמת.

הוצאות הבנק בשנת 1975 הגיעו ל-922 מליון ל"י לעומת 801 בשנה הקודמת. בשנה הנסקרת עלו הוצאות ריבית ב-343 מליון ל"י אך לעומת זאת ירדה ההפרשה לחובות מסופקים ל-2 מליון ל"י בלבד לעומת 236 מליון ל"י בשנה הקודמת (בעיקרה בקשר לתשלומים הקשורים לבנק ארץ-ישראל-בריטניה).

בעמודים הבאים שתי טבלאות:

(א) חשבון רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31 לדצמבר 1975 בהשוואה לחשבון רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31.12.1974.

(ב) מאזן ליום 31 בדצמבר 1975 בהשוואה למאזן ליום 31.12.1974.

חשבון רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31.12.1975 בהשוואה לחשבון
רווח והפסד לשנה שנסתיימה ביום 31.12.1974 (באלפי ל"י)

1974		1975				1974	1975		
				הכנסות				הוצאות	
289,301		471,266		ריבית מהממשלה		458,688	801,669	ריבית	
132,786		255,163		ריבית מהבנקים				הדפסה והנפקה של כסף	
687,406		795,965		הכנסות מנכסים במטבע חוץ		46,719	28,518	והטבעת מטבעות	
92,371		161,192		הכנסות שונות		7,595	9,385	הוצאות לבנייה וציוד	
1,877		—		גביית חובות מסופקים שהופרשו		52,179	79,808	הוצאות מינהל ותפעול	
<u>1,203,741</u>		<u>1,683,586</u>				<u>236,089</u>	<u>2,167</u>	חובות מסופקים	
	(—)349,705		373,298	הפרשים משינוי שער של מטבעות חוץ שונים		801,270	921,547	ס"ה	
114,350	464,055	196,787	(—)176,511	בתוספת הפרשים משינוי שער הל"י		516,821	958,826		רווח נקי
<u>1,318,091</u>		<u>1,880,373</u>				<u>1,318,091</u>	<u>1,880,373</u>	ס"ה	
חשבון חלוקת הרווחים									
516,821		958,826				516,821	958,826		לממשלה

מאזן ליום 31.12.1975 בהשוואה למאזן ליום 31.12.1974 (באלפי ל"י)

31.12.1974	31.12.1975	ה ת ח י י ב ו י ו ת	31.12.1974	31.12.1975	נ כ ס י ם
3,319,126	4,172,176	שטרי כסף ומעות במחזור (א)			תביעות בלפי חוץ לארץ
—	14,200	התחייבויות לחוץ לארץ	7,198,171	8,403,716	זהב ונכסים במטבע חוץ(1)
309,862	366,669	פקדונות מטבע חוץ של בנקים מחוץ לישראל	235,238	278,365	השתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית(2)
470,475	835,084	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו	564,355	594,793	נכסים אחרים במטבע חוץ
14,484	21,407	פקדונות של קרן המטבע הבינלאומית	7,997,764	9,276,874	
794,821	1,237,360	בנין משיכות			אשראי לממשלה
		התחייבויות אחרות	5,128,649	4,996,828	חוב ארוך מועד(3)
		פקדונות של הממשלה ושל	196,148	213,633	שטרי אוצר
		המוסדות הלאומיים	1,347,729	2,599,920	מקדמות ארעיות
243,249	277,904	הפקדות יבואנים	6,672,526	7,810,381	
		פקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל			אשראי אחר וניירות ערך
55,516	39,172	המוסדות הלאומיים	1,737,880	2,393,536	אשראי (בל"י)
298,765	317,076	פקדונות של מוסדות בנקאיים	2,860,161	3,996,096	אשראי במטבע חוץ
		וכספיים בישראל	4,598,041	6,389,632	בניכוי פקדונות למימון יצוא של
3,490,509	3,029,423	פקדונות של מוסדות בנקאיים	352,126	966,748	מוסדות בנקאיים(4)
59,691	65,240	פקדונות של מוסדות כספיים	4,245,915	5,422,884	
4,351,662	5,538,840	פקדונות במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים(7)	270,175	478,847	
6,749,439	8,556,091	פקדונות נקובים במטבע חוץ של מוסדות בנקאיים	4,516,090	5,901,731	ניירות ערך
14,651,301	17,189,594		182,652	225,439	חשבונות אחרים (5)
285,019	278,219	חשבונות אחרים			
20,000	20,000	הון הבנק וקרן מילואים			ערבויות שניתנו ואשראים תעודות
		התחייבויות בעד ערבויות שניתנו	1,181,874	1,192,677	(ראה התחייבויות)
1,181,874	1,192,677	ואשראים תעודות (ראה נכסים)	20,550,906	24,407,102	
20,550,906	24,407,102				

(1) נכסים במטבע חוץ כוללים זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית (S. D. R.) בסך 17,454 אלף ל"י (ב-31 בדצמבר 1974: 18,099 אלף ל"י). (2) נוצלה זכות המשיכה במלוא סכום ההשתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית (כל עוד המשיכה בתוקף אין לכלול את ההשתתפות בזהב בקרן המטבע הבינלאומית בחישוב יתרות מטבע חוץ). (3) מזה: 3,817,515 אלף ל"י צמודים לדולר של ארה"ב (ב-31 בדצמבר 1974: 3,903,150 אלף ל"י). בחודש דצמבר 1975 שונתה שיטת הזיקפה של הפרשי הצמדה למקדמות ארוכות מועד של הממשלה. לא נזקף לחובת המקדמות ארוכות המועד של הממשלה הצמודות לדולר של ארה"ב, סכום של 699,878 אלף ל"י בנין הפרשי הצמדה שנצברו בשנת 1975 ולא שולמו בפועל על-ידי הממשלה לבנק ישראל. המקדמות ארוכות המועד של הממשלה הצמודות לדולר, מוצגות במאזן לפי שער החליפין של 6. ל"י לדולר של ארה"ב, שהיה בתוקף ב-31 בדצמבר 1974. (4) פקדונות בקשר עם אשראי במטבע חוץ ליצוא, מזה 404,315 אלף ל"י במטבע חוץ (ב-31 בדצמבר 1974 לא היו פקדונות במטבע חוץ). (5) כולל מקרקעין, מבנים וציוד בסך ל"י אחת. (6) מזה 72,970 אלף ל"י ערך נקוב מטבעות זכרון ומטבעות מיוחדים (ב-31 בדצמבר 1974: 58,772 אלף ל"י). (7) כולל 1,009,152 אלף ל"י הפקדות כנגד פקדונות חופשיים (ב-31 בדצמבר 1974: 774,537 אלף ל"י).

הוצאות מינהליות של הבנק

בחוק בנק ישראל אין הוראות בדבר תקציב הבנק ודרכי אישורו. בשנים האחרונות גיבש הבנק נהלים קבועים בדבר מבנה התקציב ואופן הכנתו. את התקציב מכינה המזכיר רות הכללית של הבנק, ומגישה אותו לאישורו של נגיד הבנק. התקציב מובא גם לידיעת המועצה המייעצת של הבנק. הסעיפים העיקריים בתקציב הבנק הם: הוצאות מינהליות, השקעות בבניינים ונכסים, הוצאות חד-פעמיות והוצאות להדפסת כסף והטבעת מטבעות. להלן נתונים על הוצאות הבנק למעשה בשנים 1974 ו-1975 (במליוני ל"י).

1974	1975	
52.1	80.6	הוצאות מינהליות
5.1	5.6	השקעות בבניינים ונכסים
2.5	3.0	הוצאות חד-פעמיות
46.7	28.5	הדפסת כסף והטבעת מטבעות
106.4	117.7	

החלק העיקרי מההוצאות המינהליות הן הוצאות על משכורת ושכר עבודה כולל, שבשנת 1975 היו 50.8 מליון ל"י לעומת 32.5 מליון ל"י בשנת 1974. השכר בשנת 1975 היווה 63.0% מההוצאות המינהליות לעומת 62.4% בשנת 1974.

בחודשים דצמבר 1975 וינואר 1976 ערך משרד מבקר המדינה במזכירות הכללית של הבנק בדיקה מסורגת של הוצאות מינהליות. נבדקו בעיקר הוצאות על משכורת ושכר עבודה, סדרי מתן הלוואות לעובדים וסדרי רכישת טובין ומסירת עבודות דפוס.

שכר ותנאי עבודה

בסוף נובמבר 1975 העסיק הבנק 995 עובדים. מספר עובדים זה אינו כולל 23 עובדים, שהועסקו על פי חוזים מיוחדים, ו-108 המועסקים לפי שעות. שכר עובדי הבנק מבוסס על סולם שכר של 16 דרגות, ששכר היסוד ותוספת היוקר בהן לסוף דצמבר 1975, נע מכ-1.300 ל"י בדרגה א' ועד לכ-3.800 ל"י בדרגה ט"ז. סכומים אלה אינם כוללים תוספת ותק, הנעה מ-16 ל"י לשנה בדרגה א' ועד ל-54 ל"י לשנה בדרגה ט"ז. נוסף על כך קיימות שתי דרגות בכירות, שבהן מדורגים 4 עובדים והשכר בהן הוא לפי דרגה ט"ו+25% ודרגה ט"ז+37.5%*.

עובדים מדרגה י"א ומעלה זכאים לתשלום בעד שעות נוספות גלובליות לפי 47 שעות נוספות לחודש: 15 השעות הראשונות מחושבות לפי 125% מהשכר, לרבות התוספות לסוגיהן, ו-32 השעות הנותרות לפי 150%. לאותם עובדים ניתנים גם דמי ייצוג בשיעור של 5% עד 6% מהמשכורת החודשית בהתאם לדרגה. הבנק משלם לכל עובדיו משכורת חודש שלוש-עשר. התשלום נעשה, לפי בחירת העובד, בשני תשלומים שנתיים או ב-12 שעורים חודשיים.

* שכרו של נגיד בנק ישראל אינו נכלל במסגרת סולם השכר של עובדי הבנק, ולפי חוק בנק ישראל תשי"ד-1954, הוא נקבע על ידי הממשלה. לפי הנהוג הקיים מקבילה משכורתו למשכורת שר.

בהתאם להסכם העבודה, שעליו הוסכם עם נציגי העובדים, ובהשתתפות סקציית עובדי הבנקים שבהסתדרות הפקידים, זכאים עובדי הבנק להטבות נוספות על שכרם, ביניהן תשלומים עבור ספרות מקצועית ועהונים, החזקת טלפון, הבראה, הינוך תיכון לילדים ותשלומים מיוחדים לעובדי משמרות, כספות וליווי. לפי נתוני הבנק, היה משקלן של הטבות אלה בשנת 1975 כ־5.4% מהוצאה הכוללת על השכר.

במארס 1971 נערך הסכם בין הנהלת הבנק לבין ועד העובדים, שבו הוסכם, שלכל עובד, שיצטרף לקרן תגמולים שליד בנק מסחרי, ינוכה 5% ממשכורתו החודשית. הבנק מצדו ישתתף ב־5% נוספים, כשתשלום הבנק יופחת מהחלק השנים עשר של משכורת י"ג של העובד; לאותם עובדים, המצטרפים לקרן התגמולים, משלם הבנק רק את ההפרש שבין החלק השנים עשר של משכורת י"ג לבין הסכום שהעביר הבנק לקרן. הסדר זה אינו קשור להסדרי הגימלאות הנהוגים בבנק, הדומים להסדרים הנהוגים לגבי עובדי המדינה.

משמעות ההסדר היא, שלמעשה הבנק אינו משתתף בקרן התגמולים ממקורותיו הוא, אלא העובד נושא בסכום הכולל של החסכון. במשכורת של העובד, לפיה מחושבים מס הכנסה ושאר תשלומי החובה שיש לנכות במקור, כלול רק ההפרש האמור, ואילו מהסכום, שאותו מעביר הבנק ישירות לקרן ושארף הוא בא למעשה ממשכורתו של העובד, אין מנכים מס הכנסה ותשלומי חובה. בידי הבנק אמנם חוות דעת משפטית ממשפטני הבנק, שלפיה סכום זה אינו חייב במס, אולם לדעת הביקורת יש מקום, שהבנק יביא את הדבר לעיון שלטונות מס ההכנסה.

הלוואות לעובדים

הבנק הנהיג הסדרי הלוואות לדויר; לרכישת רכב לפקידים נדרשים; והלוואות למטרות אחרות. סכומי ההלוואות אינם נכללים בהוצאות המינהליות של הבנק, והם נרשמים בסעיף חייבים במאזן הבנק.

הלוואות לדויר ניתנות מכספי הבנק, ובדרך כלל באמצעות בנקים למשכנתאות, שאיתם נערכו הסכמים. בסוף דצמבר 1975 הגיעה יתרת הלוואות אלו ל־3.9 מליון ל"י. ההלוואות ניתנות על אחריותם של הבנקים למשכנתאות, המקבלים 14% מהריבית כדמי ניהול. הנהלת הבנק — הנגיד, המנכ"ל, המזכ"ל ומנהלי המחלקות — קבעה למתן הלוואות דויר קריטריונים, שלפיהם תינתן הלוואה לעובד קבוע בתום שנה לעבודתו ובתנאי שלא קיבל הלוואה כזאת מהבנק במשך עשר שנים. סכום ההלוואה לא יעלה על סכום משכורתו השנתית ואף לא יהיה גבוה מ־40% מערך הדירה; בסוף 1975 היה הסכום המירבי, שעובד יכול לקבל, 80,000 ל"י בירושלים ו־65,000 ל"י ביתר חלקי הארץ. ההלוואה ניתנת לתקופה של 12 שנה בריבית של 11%. עובדי הבנק רשאים לקבל הלוואות גם לכניהם.

פקידים נדרשים זכאים להלוואה לרכישת רכב בשיעור של 75% ממחיר המכונית, אך לא יותר מ־75% ממחיר של מכונית רנו 12. ההלוואה היא לתקופה של עשר שנים בריבית של 12%. העובד רשאי לקבל כעבור ארבע שנים הלוואה להחלפת רכבו, בתנאי שבאותו מועד יפרע את הלוואתו הראשונה. בסוף דצמבר 1975 היו בבנק 144 פקידים נדרשים, ויתרת סכום ההלוואות לרכב הגיעה ל־3.7 מליון ל"י.

עובדי הבנק זכאים להלוואה אישית בסכום עד 8000 ל"י לתקופה של 8 שנים בריבית של 12%. בסוף דצמבר 1975 היתה יתרת הלוואות אלו 1.4 מליון ל"י.

רכישת טובין ומסירת עבודות דפוס

בבנק פועלת ועדת מכרזים, מורכבת מהממונה על ביצוע התקציב, המבקר הפנימי או נציגו ונציג היחידה הרוכשת, לרוב מנהל המשק. בהוראה מפברואר 1975 נקבע, כי לגבי רכישות בסכומים מעל 10,000 ל"י חייבים לערוך מכרז פומבי, בעוד שלגבי רכישות בסכומים נמוכים מזה יש לערוך בירור מחירים או מכרז מוגבל בין חמישה ספקים לפחות. בשנת 1975 הוצאו כ-2.2 מליון ל"י על רכישת טובין ועל מסירת עבודות שונות, בעיקר עבודות דפוס.

הביקורת בדקה 40 פרטיכלים מתוך 50 פרטיכלים של ועדת המכרזים משנת 1974 ו-25 פרטיכלים מתוך 55 פרטיכלים של שנת 1975. נמצא שלא הוקפד די על שמירת התיעוד הנוגע למכרזים: לא תמיד ניתן היה לאתר את מפרטי הטובין והשירותים המבוקשים וההצעות של המשתתפים במכרזים.

(א) בעקבות מכרז אחד לעבודת דפוס גמסרה העבודה למצוי, שלדעת הוועדה היה הזול ביותר כי לפי חישוביה לא דרש אלא 36,550 ל"י בעד העבודה. הביקורת העלתה, שהוועדה לא ערכה את החישובים כראוי: למעשה הסתכמה ההצעה שנבחרה ב-41,190 ל"י, ובמחיר זה גם חוייב הבנק; לפי זה היו שתי הצעות אחרות יותר זולות כשההצעה הזולה שביניהן הסתכמה ב-35,355 ל"י בלבד.

(ב) בדיקת חשבוניות, שהוגשו על ידי בית דפוס שזכה במכרז, העלתה שלא נערכה בדיקה יסודית של החשבוניות ובשל כך שולמו לבית הדפוס סכומים — אמנם קטנים — מעל למגיע על פי תנאי ההתקשרות עמו.

הבנק הודיע בתשובתו מינואר 1976, שניתנו הוראות להקפיד על שלימות התיעוד ועל מניעת הישנות מקרים דומים.

ממצאי מעקב

הפיקוח על הבנקים — הסדר הנזילות של הבנקים

דו"ח שנתי 24, עמ' 813

דיווח הבנקים

על פי הוראות בנק ישראל, חייב כל בנק להגיש לבנק ישראל דין וחשבון על נכסיו הנזילים בכל שבוע, לא יאוחר מיום שלישי בשבוע שלאחריו. רוב הבנקים פיגרו שבועיים עד שלושה שבועות ולעתים אף תקופה יותר ארוכה בהעברת דו"ח הנזילות ועל ידי כך גרמו גם לעיכוב בקביעת הריבית על הגרעונות.

בעת ביקורת המעקב, בדצמבר 1975, הגיע הפיגור עד שבועיים בין המועד שהבנקים חייבים על פי ההוראות להגיש את הדו"ח שלהם ובין המועד שבו מגיש אחרון הבנקים את הדו"ח שלו.

תהליך הבדיקה של הדו"חות וקביעת ריבית על גרעונות

את הדו"ח השבועי על הנכסים הנזילים של כל בנק משווה קמזור לביקורת הנזילות לדו"ח השבועי על הנכסים וההתחייבויות של אותו בנק, המוגש על ידי הבנקים על פי הסדר עם בנק ישראל. לאחר מכן מועבר הדו"ח השבועי על הנכסים הנזילים ליחידת המחשב של מחלקת הפיקוח על הבנקים לשם עיבוד הנתונים והסבתם למחשב. באמצעות המחשב נקבעים נזילות החובה והעודף או הגרעון, וכן נערכים באמצעותו חישובי הריבית על הגרעון. אף על פי שתהליך עיבוד הנתונים מתוכנן רק לימים אחדים אך בדרך כלל הטיפול ביחידת המחשב שבועיים עד שלושה שבועות.

בעת ביקורת המעקב נמשך הטיפול ביחידת המחשב שבוע ימים מזמן שנתקבלו הדו"חות של הבנקים.